కథానిక

కథలా? కాకరకాయలా?

● మధురాంతకం రాజారాం ● చిత్రాలు: డి.ఎల్.ఎన్. రెడ్డి

"ఇది పూర్తయ్యాక నాతో ఒక మాట మాట్లాడి వెళ్తావా కామేశం?" పురప్రముఖుల్ని పరామర్శిస్తూ, అతిథులు డిన్నరు తీసుకున్నారో లేదో అడిగి తెలుసుకుంటూ, 'బఫే'లో లోపాలేవీ లేదు గదా అని వాకబు చేస్తూ, అంతటి సంరంభంలో గూడా ఎక్కడో దూరంగా నిల్చున్న నన్ను దగ్గరికి పిలిచి చెప్పారు రాజభూషణంగారు.

డాక్టర్లు, లాయర్లు, బ్యాంక్ మేనేజర్లు, పెద్ద ఆఫీసర్లు, వర్తక ప్రముఖులు - ఇలా మిత్ర జనసందోహమేగాకుండా, స్వయంగా ఆయనదే ఒక బంధు సముద్రమైపోయింది గదా! పెద్దకొడుకుది హోటల్ బిజినెస్సు. ఒకే పేరుతో నాలుగు పట్టణాల్లో లాడ్జింగు సదుపాయాలతో సహా అతడికి హోటళ్ళున్నాయి. రెండో కొడుకు, కోడలు డాక్టర్లు. ఇరవై అయిదు పడకలతో హిందూపురంలో పెద్ద నర్సింగు హోం నిర్వహిస్తున్నారు. మూడో అబ్బాయిది విద్యాశాఖ. అంటే రెసిడెన్షియల్ స్కూలన్నమాట. గూడూరికీ నెల్లూరికీ మధ్య చిట్టడివిలో పదెకరాల స్థలం సంపాదించి, అల్లావుద్దీన్ అద్భుత మందిరాలలాంటి కట్టడాలు నిర్మించి, వెయ్యి మంది విద్యార్థులతో అతడు ఎల్‌కేజీ నుంచి ఇంటరు దాకా విద్యా సంస్థల్ని నడుపుకొస్తున్నాడు. నాలుగో కుమారుడు ఇంజనీరు. అనేక అంతస్తుల అపార్ట్‌మెంట్లు నిర్మించి, విడివిడిగా ఫ్లాట్స్ అమ్మేస్తూ రాష్ట్ర రాజధాని నగరంలో అతడు ఇళ్ళులేని వాళ్ళకు స్థిరమైన ఆశ్రయ వసతి కల్పిస్తున్నాడు. వీళ్ళుగాక ఇంకా ముగ్గురు కుమార్తెలు గూడా ఉన్నారంటే, వాళ్ళది సైతం పుట్టింటి వైభవాలకు మెరుగులు దిద్దగల ఫాయిదాయే! ఇంకా వియ్యంకులు, బావ మరుదులు, వాళ్ళ బంధువులు - ఇలా ఎందరో సకుటుంబంగా తరలి వచ్చేశారు.

అన్నట్టు ప్రస్తుత విశేషమేమిటో చెప్పాలి గదా. వివాహ స్వర్ణోత్సవమన్న మాట! రాజభూషణంగారికి వివాహమై యాభైయేళ్ళు నిండిన సందర్భం. పిలుపు అందుకున్న వాళ్ళందరూ పగ్గాలు తెంచుకుంటున్నట్లుగా పరతెంచి వచ్చేశారు. కానీ, నాకొకటే ఆశ్చర్యం. అందరిలోనూ రాజభూషణంగారు నన్నొక కంట కనిపెడుతున్నారంటే ఏమనుకోవాలి? పెద్దవాళ్ళ గొప్ప బుద్ధి వాళ్ళు చిన్నవాళ్ళ పట్ల వ్యవహరించే విధానంవల్ల తెలిసిపోతుందంటారు గదా! ఆ మాట రాజభూషణంగారి పట్ల ఎంతటి అక్షరసత్యం!

ఫంక్షను ముగిసింది. అందరూ వెళ్ళిపోయారు. సద్దు మాటుమణిగింది. మేడ ముంగిట పూలతీగలల్లించిన పందిరి కింద వాలుకుర్చీలో పడుకున్న రాజభూషణంగారిని సమీపించాను.

"ఏమిటోయ్ కామేశం! ఎట్లాగైనా రెండురోజులపాటు నీ డ్యూటీతో సర్దుకో గలవా? మద్రాసు వెళ్ళొచ్చేద్దాం." కనిపించగానే మొదలెట్టాడాయన.

ఎలా సాధ్యం? నగర విలేఖరినైపోయాను గదా. సరిగ్గా ఆ రెండు రోజుల్లోనే స్థానిక రాజకీయాల్లో కొన్ని లింకులు తెగిపోవచ్చు. కొత్త ముళ్ళు కొన్ని బిగుసుకో వచ్చు. నకిలీ డాక్టరు ఒకడు కోమాలో ఉన్న రోగికి విషపు సూది ఎక్కించవచ్చు. భయంకర బీభత్స సినిమా ప్రదర్శనల ద్వారా ప్రభావితుడైన పన్నెండేళ్ళ కుర్రాడొకడు పడుకున్న నలభైయేళ్ళ వ్యక్తి తలపైకి బండరాయి దొర్లించవచ్చు. 'త్రాగిన జీపు' ఒకటి ఎదురుగా వస్తున్న ఆటో పైనుంచీ పారిపోవచ్చు. ఉదయ కాలపు ఉపాహారాల కంటే ముందుగా నేనీ వార్తారాజాలను ప్రియ పాఠకులకు చేరవేసి మనోరంజనం కావించకపోతే ఇంకేమైనా ఉందా? కాలచక్రం ఆగిపోదా? ఇదంతా రాజభూషణంగారికేమైనా తెలియని విషయమా? అయినా, ఆయన ఎట్లాగైనా రెండు రోజులు సర్దుకోమంటే ఏం చెప్పగలను?

అయితే ఒకటి. పొడుపు కథ వేయడంతోబాటు విప్పడం గూడా ఆయనకు చేతనౌను.

"ఫరవాలేదులేవోయ్! నీకు పైసా ఖర్చుండదు. ఆన్ డ్యూటీ మీద నా కార్లోనే రావచ్చు. ఆదివారం అనుబంధాలకు నువ్వెట్లాగూ అప్పుడప్పుడూ ప్రత్యేక వ్యాసాలు సరఫరా చేయాలి గదా! ఓల్డ్ ఏజ్ హోం పైన ఒకటి రాసుకుందువుగానీలే! వాళ్ళతో మాట్లాడి అన్ని వివరాలూ నీకు లభించేటట్టు చూచే పూచీ నాది. ఫోటోగ్రాఫరును అక్కడే కుదుర్చుకోవచ్చు. నువ్వు లేనప్పుడు డ్యూటీలో ఉండడం కోసం ఒక రిలీవింగు రిపోర్టరు నియామకం అయ్యేటట్టు చూచుకుంటే చాలు. ఏం సరేనా?"

ఆనందంతో నేను కాస్తా తబ్బిబ్బుపడిపోయాను. ఉదయం లేచింది మొదలు పొద్దుపోయేదాకా నెగెటివ్ వార్తలతోనే పత్రికను ఫీడ్ చేసే నాకు ఓల్డేజ్ హోం అనేది ఒక ఆనందాల కొలువుగానూ, అందాల నెలవుగానూ తోచింది. ఆది నుంచి అవ్యవస్థలో వ్యవస్థను, చెడులో మంచిని అన్వేషించడం నా హాబీ. పైగా ఇలాంటి సత్కార్యం కోసం రాజభూషణంగారి వెంట వెళ్ళడం ఎంతటివారికి కలిగే భాగ్యం!

టి.నగర్ బస్ స్టేషను సమీపంలో ఒక పెద్ద హోటల్లో బస చేశాము. సాయంకాలం వస్తున్నట్టు రాజభూషణంగారు ఓల్డేజ్ హోం వాళ్ళకు ఫోన్ చేసి చెప్పారు. ఒకానొక దినపత్రికలో ఆశ్రమం గురించి సచిత్రవ్యాసం ఒకటి ప్రచురించే ఉద్దేశంతో ఒక విలేఖరిని గూడా తీసు కొచ్చినట్టు తెలియజేశారు. "ఇంటర్వ్యూ సంగతి రేపు చూద్దాంలెండి! ఎలాగూ ఒక ఫోటోగ్రాఫరు గూడా రావలిసి ఉంటుంది. ఇప్పుడు సాయంకాలం రావడం నా మామూలు ట్రిప్పుగానే భావించండి" అన్నారు.

> "అవ్వే, మతిస్థిమితం లేని మనిషి చేష్టల్ని పట్టించుకోవచ్చా! ఎప్పుడో ఎనభై దాటింది. ఇంక బతికినంతకాలం బతుకు తుందా? విసుక్కుంటే ఎలా? మానవ కారుణ్యం ఉండనక్కర్లా! మీరంతరూ ఇక్కడే ఉండండి."

దారిలో ఒకచోట ఆగి ఒక గెల అరటిపళ్ళు, అట్టపెట్టె నిండుగా బిస్కెట్ పొట్లాలు, రెండు చాక్లెట్టు టిన్నులూ కొని డిక్కీలో వేయించుకుని మేము బయల్దేరేటప్పటికి ఉద్యోగులు కార్యాలయం నుంచి ఇంటిముఖం పడుతున్నారు. నగరం శివారులో బిసెంట్ నగర్‌కు రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో ప్రశాంతమైన వాతావరణం నడుమ, కొబ్బరి చెట్ల ఆవరణంలో వృద్ధాశ్రమం ఒక మునిపల్లెలా కానవచ్చింది. కారు నిలిచేసరికి వార్డెను పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు.

"వణక్కం సార్! దయసేయండ, దయసేయండ!"

స్వాగతం చెప్పి అతడు మమ్మల్ని తన గదిలోకి చేరవేశాడు. ఈలోగా కారు డ్రయివరు డిక్కీలోని తినుబండారాలు గూడా ఆఫీసు రూంలోకి తరలించాడు.

"అయ్యా, వరదాచారీ, ఇవి ఆశ్రమవాసుల కోసం" అన్నారు రాజభూషణంగారు.

వరదాచారి వినయం మూర్తీభవించిన పరమసాధువులా ఉన్నాడు. ముఖ్యమైన విషయమేదో చెప్పేసి, బరువు నుంచి విముక్తుడు గావాలన్న వేగిరపాటు అతడి ముఖభంగిమలోనుంచి తొంగిచూస్తోంది.

"రాజభూషణం సార్! మీ మంచి మనసుకు రొంబ నన్రి సార్! మాసామానం లెటరు వేస్తా ఉంటాను గద సార్. మీకు తెలియందేముంది? పొజిషన్ రొంబ మోసమైపోయిడ్చింది సార్! ఎవురు కనబడినా వాల్లని తిట్టిన తిట్టు తిట్టకుండా తిట్టిపోస్తాది. సాంబారులో ఉప్పు లేదనో, పచ్చడి వెయ్యలేదనో కంచం ఎత్తిపట్టి బయటికి విసిరేస్తాది. మీరాబాయమ్మను కంట్రోల్లో పెట్టడం మా వల్ల మాలేటట్టు లేదు. రొంబ సారీ సార్!" వరదాచారి ఏడుపు ముఖం పెట్టేశాడు.

రాజభూషణంగారు అయిదు నిమిషాలదాకా ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయారు. తర్వాత కుర్చీలో కొంచెం కదిలి, బల్లపైకి వంగుతూ "ఇప్పుడేం చేస్తోంది" అని ప్రశ్నించారు.

ఆయాలాంటి ఆడమనిషి ఒకావిడ పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి వచ్చి చెప్పింది.

"తూంగుదు సార్! నాను....."

"చూస్తిరా సార్!" వరదాచారి అందుకున్నాడు. "రాత్రిలో నిద్రేపోదు సార్. అవి పాట్టులా, కీర్తన్లా! ఒకటే రంపుగద సార్! అక్కం పక్కం వాళ్ళు నిద్ర పట్టకుండా పడుకునేదానికి ఆఫీసు రూములోకే దూరి వచ్చేస్తురు సార్!"

"ఎప్పుడు లేస్తుంది?"

"నానుదా లేపి కూచోబెట్టిని. నిన్ను చూచేదానికి ఒక అయ్యా వస్తారే, ఆయన వచ్చి ఆఫీసు రూంలో ఉండారని గూడా చెప్తిని" అంది ఆయా.

"అందుకేమంది?"

"వొద్దు సార్! ఆ మాటలు నా నోట్లో రావు సార్. దేవుడు మాదిరి ఆళు మీరు. మిమ్మల్ని వట్టుకొని నోటికొచ్చిన మాటంతా అంటాదే. ఆ మనిషికి మంచి గతులుంటాయా?"

"అబ్బే, మతిస్తిమితం లేని మనిషి చేష్టల్ని వట్టించుకోవచ్చా! ఎప్పుడో ఎనభై దాటింది. ఇంక బతికినంతకాలం బతుకుతుందా? వినుక్కుంటే ఎలా? మానవ కారుణ్యం ఉండనక్కర్లా! మీరందరూ ఇక్కడే ఉండండి. వెళ్ళొస్తా." మమ్మల్ని వారిస్తూ ఆయన బయటికి వెళ్ళిపోయారు.

కానీ, నోటికి తాళం బిగించి, కాళ్ళు ముడుచుకుని నేనెంతోసేపు నిశ్శబ్దంగా కూచోలేకపోయాను. "వరదాచారిగారూ! ఎవరండీ ఈమె? రాజభూషణంగారి కేమవుతుంది" అని ప్రశ్నించాను.

"అయ్యో సామీ! ఆ మాటెందుకు సెప్తురు? నూడబోతే దోవనుబోయే పీడను

ఆయన ఎదుట ఇనుప మంచం పైన బట్ట కప్పుకున్న ఎముకలగూడులా ఓ స్త్రీ ఆకారం. వానలో తడిసి రెక్కలు ముడుచుకుని కూర్చున్న పక్షిలా ఉంది. జీవశక్తినంతా కంఠంలోకి తెచ్చుకుని, శబ్ద ప్రసారం ద్వారా బహిర్గతం చేస్తున్నట్టు ఆమె మాటలు మాత్రం ఖంగు ఖంగుమని మోగుతున్నాయి.

"సరే అదంతా అట్లా ఉండనీ! ఇప్పుడు నువ్వెందుకొచ్చినావని అడుగుతున్నా. ముసిల్ది బతికే ఉందో చచ్చిందో చూచి పొయ్యేదానికొస్తివా? చచ్చినా నేను వదిలిపెట్టనులే! పిశాచినై పీడిస్తాను. ఎక్కడ పుట్టినోళ్ళురా మీరు? ఎవరికి పుట్టినోళ్ళురా మీరు? మీకు పంచభక్ష్య పరమాన్నాలున్నూ నాకు చప్పిడి సాంబారు తిండా? ఈ బియ్యం మనుషులు తినేదేనా? ఈ మిరియాల చారు కుక్కలు తాగుతాయా? నేను నిన్నేమీ అన్లేదు. ఇంకొకణ్ణీ ఏమీ అనను. నన్నీ గతికి తెచ్చిన వాళ్ళనంటాను. నా గోడు వాళ్ళకెదగదా? వాళ్ళ కొంప మీద గూబ కుయ్యదా? వాళ్ళ లోగిట్లో ఉమ్మెత్తలు మొలవ్వా? వాళ్ళు నాశనమైపోరా? నా కడుపు కాలినట్టే వాళ్ళ కడుపు కాలదా? అందరూ చేరి నాకన్యాయం చేస్తారట్రా? నాకన్యాయం చేస్తారా? నాకు... నాకు..."

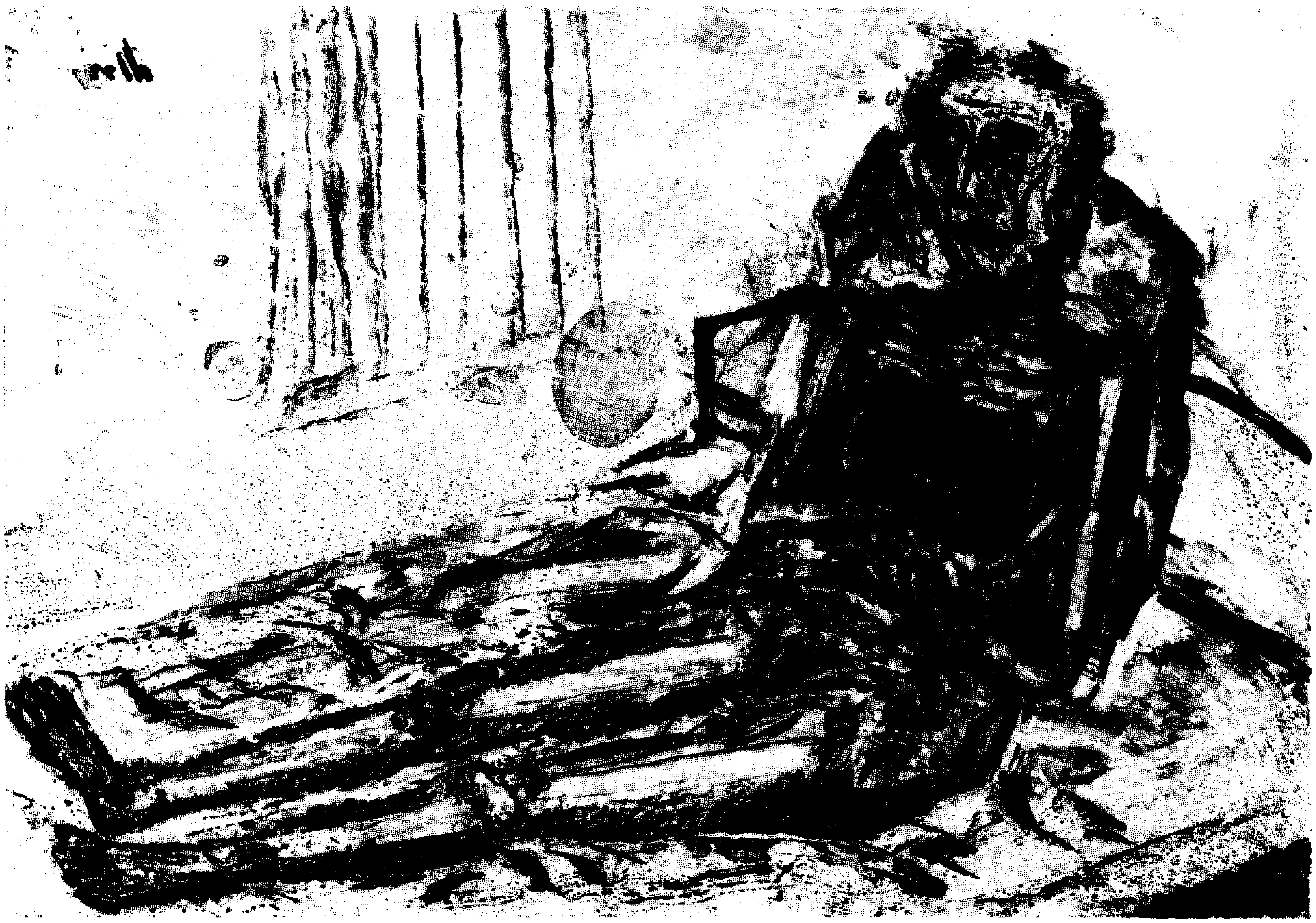

తెచ్చి ఈయన తలకు చుట్టుకొన్నట్టే ఉండాది...."

అనాథ ప్రేత సంస్కారం వల్ల కోటి యజ్ఞాల ఫలితం సమకూరుతుందని మునుపటికెవరో చెప్పారు. అలాంటప్పుడు జీవించి ఉన్న ఓ అనాథకు వృద్ధాశ్రమంలో నెలవేర్పరచి, ఎప్పటికప్పుడు ఆమె బాగోగులు శ్రద్ధగా కనిపెట్టి ఉండడం మాత్రం సామాన్యమైన విషయమా! అలాంటి సౌజన్యమూర్తిని వట్టుకుని ఈ ముసల్ది నోటికొచ్చినట్టల్లా దుర్భాషలాడుతుందా? ఏం చేసినా తప్పు లేదు ఈవిణ్ణి. అమాంతంగా పైనబడి గొంతు నులిమి చంపెయ్యాలన్నంత ఉక్రోషం నాలో బుసలు కొట్టింది.

"పిచ్చిమనిషి కద సార్, అయిదారు సమ్మత్సరాలకు ముందు ఇక్కడ చేర్చినప్పుడే కొంచెం పిచ్చి ఉండేది. ఇప్పుడు రొంబ ముదిరిపోయింది. కీల్పాక్కంలో పిచ్చోళ్ళకని హాస్పిటలుంది గద సార్! అక్కడికి పంపించేస్తే పోతుందనిదా అనుకుంటూ ఉంటాను. అయ్యా ఏమంటారో ఏమో! అదే నా భయం...."

"నేనొకసారి వెళ్ళి చూచొద్దునా" అన్నాను. నా ఆసక్తి అప్రయత్నంగానే బయటపడిందని చెప్పాలి.

"పరవాలేదు. వెళ్ళి చూచి రండ సార్! రూములోకి పోవద్దు. బయట కిటికీలో నుంచే చూడొచ్చు. రూం నెంబరు ట్వెంటీటూ."

కిటికీ వైపు వీపు తిప్పి రాజభూషణంగారు గాద్రెజ్ కుర్చీపైన కూర్చున్నారు.

పుల్లల్లాంటి వేళ్ళతో ఆమె రొమ్ము బాదుకోసాగింది. ఆ తాకిడికే పక్క ఎముకలు పుటుకు పుటుక్కున విరిగిపోతాయేమోనని నేను కలవరపడిపోయాను. వీధుల్లో గారడీ పని చేసే వాళ్ళు పెళ్ళాం గొంతు కోసెయ్యడం, కొడుకు నాలుక కత్తిరించడం లాంటి అఘాయిత్యాలు చేస్తూ ఉంటారు. ముసలిదాని చేష్ట లంతకన్నా సున్నితంగా లేవు.

గిరుక్కున వెనుదిరిగి దూరంగా వచ్చేశాను.

ఆ రోజు రాత్రి నాకు సరిగ్గా నిద్ర పట్టలేదు. కలత నిద్రలో కలలతోనే తెల్లవారిపోయింది.

ఉదయకాలపు కృత్యాలన్నీ పూర్తయ్యాక రాజభూషణంగారు అన్నారు "చూడవోయ్ కామేశం! వరదాచారితో చెప్పి వచ్చాను. అతడు నీక్కావలిసిన వివరాలన్నీ అందజేస్తాడు. అదనంగా పది రూపాయలు పారేస్తే ఫోటోగ్రాఫరు గూడా దొరక్కపోడు. నీ పని నెరవేరడం ముఖ్యం. అన్నట్టు ఈ డబ్బు నీ దగ్గరుంచుకో. ఇదిగో చీటీ. ఇందులోని సామాన్లు కొనుక్కెళ్ళి వరదాచారి కప్పగించు..."

కారులో వెళ్తూ చీటీ విప్పి చూచాను - "వాటర్ డ్రమ్ ఒకటి. స్టీలు టంబ్లర్లు రెండు, బెడ్‌షీట్లు రెండు. తలగడ ఒకటి. వాలుకుర్చీ ఒకటి, గార్డెన్ చేర్ ఒకటి..."

నిజం చెప్పాలి గదా! నా కళ్ళను నేను నమ్మలేకపోయాను. నీటిలో కరిగే లవణానికి ఓ పరిమితి ఉంటుంది. ఆ పరిమితి మీరినప్పుడు ఇక లవణం నీటిలో కరగదు. లవణంలాగే ఉండిపోతుంది. మానవ వ్యక్తిత్వంలో ఇమిడిపోయే

మంచితనానికి అట్లాగే ఓ హద్దు ఉంటుంది. ఆ హద్దు దాటిన మంచితనానికి చెల్లుబాటుండదని రాజభూషణంగారికి తెలియదా? తెలిసినా సరే, తానెన్నుకున్న మార్గాన్ని ఆయన వదలిపెట్టడా? ఇదేమిట్రా బాబూ, భగవంతుడు కావించిన మానవ సృష్టిలో ఇలాంటి విలక్షణమైన నమూనాలు గూడా ఉంటాయా? ఉంటాయని చెబితే ఎవరైనా నమ్మగలరా? అలాంటి సంశయాత్ముల ఆంతర్యాన్ని సవాలు చేయడానికైనా, రాజభూషణంగారి ఆంతరంగికుణ్ణిగా నేనేమీ చేయలేనా? ఎందుకు చేయలేను? ఆయన జీవితంలోని విశేష సంఘటనల్ని గ్రంథస్థం చేస్తే చాలదా? ఎట్లాగూ ఆరు నెలల్లో ఎన్నికలు రానున్నాయి. రాజభూషణంగారు అసెంబ్లీకి పోటీ చేయడం ఇంచుమించుగా ఖరారైపోయింది. నామినేషన్ వేసే సరికల్లా ఈ పుస్తకం నియోజకవర్గంలోని ప్రతి విద్యావంతుడి చేతిలోనూ ఉండాలి. అదే రాజభూషణంగారికి నేను సమర్పించగలిగిన సముచిత నివాళి.

ఒక ఊహ మానవుడి కెంతటి ఉత్తేజాన్ని చేకూర్చగలదో నా కప్పుడే తెలిసొచ్చింది. ఈ ఊహ కలిగినప్పటి నుంచీ నాకదే ధ్యాసైపోయింది. అత్యవసర మైన వ్యవహారాలపైన బయటకు వెళ్ళవలసివచ్చినప్పుడు తప్పితే మిగిలిన సమయాల్లో నేను నా గదిలో స్క్రిప్టు పనిపైన కూర్చున్నాను.

జీవితంలో అవి మహా జ్వర ప్రకోపానికి లోనైన సన్నిపాతపు రోజులై పోయాయి. భావ తీవ్రత బుద్ధిని ఊపి పారేసింది. ఒకనాటి మిట్టమధ్యాహ్నం మండుటెండలో నెల్లూరు స్టోనుహావుసుపేటలోని ముకుంద రామయ్యగారి కోసం వెళ్ళి, తండ్రి ఇంట్లో లేని సమయంలో ఆయన కుమార్తె నెరపిన ఆతిథ్య సత్కారానికి మురిసిపోయి, ఆ అమ్మాయిని పెళ్ళాడేదాకా రాజభూషణంగారు ఒంటికాలిపైన నిల్చున్న వైనమూ, గుళ్ళ నిర్మాణం, తుపాను బాధితుల సహాయనిధీ, కాందిశీకుల పునరావాసం- ఇంకా ఎన్నో కారణాల పైన తనను వెదుక్కుంటూ వచ్చేవాళ్ళని ఆయన సంతోషపెట్టి సాగనంపే పద్ధతీ, అంతెందుకు - జనారణ్యంలో నిరుద్యోగిగా తిరుగుతూ విసిగి వేసారిపోయిన నాకు పత్రికలో కొలువు దొరకడానికి చేసిన దోహదమూ - ఇలాంటి సంఘటనలెన్నో 'నన్నెన్నుకోవూ, నన్నెన్ను కోవూ' అంటూ వచ్చి కథనంలో ఒదిగిపోయాయి. 'నేనూ, నేనూ' అంటూ పదాలు వాటంతటవే పోటీ పడి, ఎగిరివచ్చి తమ స్థానాల్లో అతుక్కుపోయాయి. నెలరోజుల పాటు జ్వరంతో పడిలేచిన తర్వాత పథ్యం పుచ్చుకున్నట్టుగా చిత్తుప్రతిలో అవసరమైన చోట్ల మార్పులూ చేర్పులూ గూడా చేసి, ప్రెస్ కాపీ సిద్ధం చేసేశాను.

ఈ దశలో నేను గోభూమి సత్యారావుగారిని కలుసుకోదలచు కున్నానంటే అందుకు కారణం - ఒకే రాతితో రెండు పిట్టల్ని కొట్టాలనుకోవడమే. 'గోభూమి' అనేది ఇంటిపేరు కాదు. అది నలభైయేళ్ళుగా ఆయన నడుపుకొస్తున్న స్థానిక వారపత్రిక పేరు. అందువల్ల ఒరిగేదేమీ లేకపోయినా, ప్రతిష్ఠ కోసం ఆయన పత్రికను నడుపుతున్నారని చెప్పుకుంటారు. ఎటొచ్చీ పత్రిక వల్ల వచ్చే నష్టాన్ని పూడ్చుకోడానికి ఆయనకొక ప్రెస్సుంది. ఆ ప్రెస్సు పేరు గూడా గోభూమే. వాళ్ళ ప్రత్యేకత కరపత్రాలు, పెళ్ళిపత్రికలకే పరిమితమై నప్పటికీ, వంద పేజీల పుస్తకం అచ్చేసి ఇవ్వడం గూడా వాళ్ళకు అసాధ్యమేమీ కాదు. పుస్తక ముద్రణతో బాటు, ఆయన చేత ముందుమాట గూడా రాయించుకోవాలన్నది నా సంకల్పం. ముందుమాట వల్ల అసలు రచన విలువ అతిశయించడం నేను కొన్ని పుస్తకాల విషయంలో గమనించి ఉన్నాను.

ఈ పని పైన నేను సత్యారావును కలుసుకున్నది రెండుసార్లు మాత్రమే. మొదటిసారి దాదాపు నేనే మాట్లాడగా ఆయన వింటూ కూర్చున్నారు. రెండోసారి మాట్లాడే వంతు ఆయనదే అయిపోయింది.

'సమాజాభరణం రాజభూషణం' అన్న నా పుస్తకాన్ని (అదే నేను జీవిత చరిత్రకు పెట్టిన పేరు) తిప్పి చూచిన సత్యారావు ''మంచిది నాయనా! పుస్తకాలు అచ్చెయ్యడానికే గదా ప్రెస్సుండడం. ఆ పని మేము నిరభ్యంతరంగా చేసి పెట్టగలం. కానీ, ముందుమాట రాయాలంటే ఒకసారి చదవాలి గదా. నువ్వు మళ్ళీ రెండు రోజుల్లో నన్ను కలుసుకోగలవా'' అన్నాడు.

''ఎంతమాటెంతమాట! పుస్తకం చదవకుండా ముందుమాట రాసి పెడతారా ఎవరైనా'' అని, నా ఆశయం నేననుకున్నట్టుగానే నెరవేరుతోందన్న ఆనందంతో సంతృప్తిగా తిరిగి వచ్చేశాను.

మూడో రోజున నేనాయన కార్యాలయంలో అడుగు పెట్టేటప్పటికే నా రాక కోసమే వేచి ఉన్నట్టుగా ''రా, నాయనా! రా, కూచో'' అంటూ ఆయన ఆప్యాయంగా ఆహ్వానించారు. కూచున్నాక ''నువ్వేమో నన్ను ప్రొలోగ్ రాయ మన్నావు. నీ పుస్తకం చదివి చూచిన తర్వాత నాకేమో ఎపిలోగ్ రాస్తే బాగుండుననిపిస్తోంది'' అన్నాడు.

చెప్పిన పని చేయకుండా మధ్యలో ఈయన తన ప్రయోజకత్వం కొంచెం వెలగబెట్టాలనుకోడమెందుకో నా కర్థం కాలేదు. తటాలున కొంచెం చిరాకు కలిగినా తమాయించుకుని ''ఏద్దైతేనేం లెండి'' అన్నాను.

''అవునవును. గొంతు కోసుకోడానికి ఏ కత్తి అయితేనేమి!''- మహానుభావుడు సత్యారావు ఎదుటివారి గుండె లవిసిపోయేటట్టుగా నవ్వసాగాడు. నవ్వే తీరునుబట్టి ఆయనలో ఉన్మాద లక్షణాలేవో ఉన్నట్టు తోచి, నేను కుర్చీలో సర్దుకుని కూర్చున్నాను.

నవ్వి నవ్వి గాలి తీసేసిన బెలూను టప్‌మని ప్రిదిలిపోయినట్టుగా, ఆయన చప్పబడిపోయాడు. నరసింహావతారంలోనుంచి వామనావతారంలోకి మారినట్టుగా ఈసారి చాలా నింపాదిగానే ప్రారంభించాడు. ''నాయనా కామేశం! నిజమనేది సముద్రంలో తేలే మంచుగుట్టలాంటిది. అందులో కనిపించేది తక్కువ. కనిపించనిదే ఎక్కువ. అన్నట్టు నువ్వు నారగింటి మోహనరంగం గారి పేరు విన్నావా ఎప్పుడైనా?''

నాకు మతి పోయింది. ముందుకూ వెనక్కూ పొంతన లేకుండా మాట్లాడ్డం ఈయనకే చెల్లింది. నిజంగా కొంచెం మెంటల్ కేసే అయి ఉండాలి. ఎరగక పోయి ఇక్కడికొచ్చి ఈయన దగ్గర తగులుకున్నామేమిట్రా బాబూ అనిపించింది. అయితే ఒకటి. ఆయన ధోరణి అయోమయంగానే ఉన్నప్పటికీ, ఆయన తెచ్చిన ప్రసక్తి అసందర్భంగానే ఉన్నప్పటికీ నారగింటి మోహనరంగంగారిని గురించి మాత్రం నాకు తెలియకపోలేదు. మా దినపత్రికకు ప్రత్యేక అనుబంధం

ఒకటి తయారుచేస్తూ ఒకసారి జిల్లాలోని ప్రాచీన సంస్థానాల చరిత్రను సేకరించ వలసి వచ్చింది. అప్పట్లో బయట పడిందే నారగిల్లు. సంస్థానం మరీ చిన్నదైతే దేశవాళీ పలుకుబడిలో దానిని 'పాళ్య'మంటారు. జమీందారీలు రద్దయ్యే టప్పటికే నారగింట పాళ్య ప్రాభవం బాగా తగ్గిపోయింది. వరుసగా ముగ్గురు 'సంస్థానాధిపతులు' తలకు మించిన దుబారా ఖర్చులు చేసి చాపంత సొంత ఆస్తిని చదరంత సైజుకు తెచ్చేశారు. ఆ వంశంలో చివరివాడు మోహనరంగం. జమీందారు గాకపోయినా, అతడొక మోస్తరు భూఖామందు గాకపోలేదు. పొలమూ పుట్రా, తోటా దొడ్డీ కలిసి వంద ఎకరాలు, నారగిల్లులో పెద్ద మహిడీ, నగానట్రా అంతా కలిపితే పాతిక లక్షలకు తగ్గని స్థితి. అది గూడా యాభైయేళ్ళనాటి మాట.

''తెలియకేమండీ! మా డైలీకి పాత చరిత్రలు తవ్వి పోసేవాణ్ణి నేనేగదా! అయినా, ఇప్పుడా మోహనరంగంగారి గొడవెందుకు మనకు'' అన్నాను నిరాసక్తంగా.

''ఓహో, అట్లాగా, మరీ మంచిది'' అని కాసేపాగి, ఉన్నట్లుండి ఓ బాంబు పేల్చేశాడు సత్యారావు - ''ఎందుకంటే - నువ్వు ఓల్డ్ ఏజ్ హోంలో చూచావే

మీరాబాయమ్మ, ఆవిడ సాక్షాత్తూ మోహనరంగంగారి భార్యే!''

నేను అదిరిపడి కుర్చీలో నిటారుగా కూర్చున్నాను. "అదేమిటండీ! మీరాబాయమ్మ మోహనరంగంగారి భార్యా? ఆమెకా దుస్థితి ఎందుకొచ్చింది సార్? ప్లీజ్, చెప్పరూ'' అని గింజుకున్నాను.

''కొన్ని పుట్టుకలుంటాయి. రాహుకేతువుల్లాంటివి. అమృతమెట్లాగో, జీవితానందమూ అట్లాగే. కొందరి విషయంలో అది నిరాకరించబడుతూ ఉండడం మనం చూస్తున్నదే. మనుషులు, పరిసరాలు, పరిస్థితులూ అన్నీ కలిసి కుట్ర చేసినట్టుగా కొందరి జీవితాలు కనీసపు సుఖసంతోషాలకు సైతం నోచుకోక వక్రమైపోతూ ఉంటాయి. అవును. బాల్యం, యౌవనం, కౌమారం, వృద్ధాప్యం - అన్ని దశలూ ఆమెనలాగే అనుగ్రహించాయి. బిడ్డ ఆణిముత్యం. మణిదీపం. పెద్ద భవనాల్లో ఉండదగింది. కానీ, సూర్యచంద్రులు తొంగి చూచే పాత పెంకుటింట్లో పుట్టింది. మంచి తిండికి, మంచి బట్టకు కరవైన దరిద్ర దేవత ఒడిలో పెరిగింది. అయితే, తమ కుమార్తె రూపం చూచి, గుణం చూచి ఎవరో రాకుమారుడు అల్లుడుగా వస్తాడని తలిదండ్రులు ఆశించారు. వాళ్ళ కల నిజమైంది. ఆ రాకుమారుడు మోహనరంగం రూపంలో విచ్చేశాడు. అమ్మాయి గూడా ఎన్నెన్నో ఆశలతోనే అత్తవారింట్లో ప్రవేశించింది. అయితే, ఆ మహిడీలో కుడికాలు మోపుతుండగా పెదవులపైన మెరిసిన దరహాసమే ఆమె ఆఖరు చిరునవ్వు అవుతుందని ఎవరనుకున్నారు? ఆ నవ్వు మాసిపోయింది. ఆ ముఖం చిన్నబోయింది. ఆ కళ్ళు కొడిగట్టిన దీపాలైపోయాయి. ఎందుకు? ఎందుకని? అత్తగారి అదుపా? కాదు. ఆడపడుచులి ఆరడా? కానేకాదు. భర్త ఏమైనా దుర్మార్గుడా? రామ రామ! అలాంటి మాట చెప్పడానికే వీల్లేదు. షడ్రుచుల్లో ఏ ఒక్కటీలేని ఆహారం ఎంతటి సాత్వికమో అంతటి సాత్వికుడు. లీలలందను బొంకులు లేనివాడని ప్రహ్లాదుణ్ణి గురించి అనలేదా? అట్లాగే చేయిపడితే భార్య కందిపోతుందేమోనని శృంగారలీలలైనా తలపెట్టనివాడు. స్పష్టంగా చెప్పాలంటే, ఆ జోలి బొత్తిగా లేనివాడు....''

''ఏమండీ, నిజమా?'' నా ప్రశ్న నాకే నూతిలో నుంచి వినవచ్చిన గొంతుకలా వినిపించింది.

''ఆమె ముఖంలో కాంతి లేకపోయిన మాట నిజం. దాదాపు పదేళ్ళు గడిచినా ఆమెకు బిడ్డలు లేకపోయిన మాట నిజం. ఆమాత్రం కారణాలు చాలవా నాయనా?''

తల దిమ్మ దిరిగిపోయింది. కొద్ది నిమిషాల తర్వాత ఆయనే కొనసాగించాడు -

''వీలయినంత వరకు మోహనరంగాన్ని దోచుకు తినాలనుకున్న రక్తబంధువులు, ఆ దంపతులకు బిడ్డలు కలిగే అవకాశం లేదని తెలిసిపోయాక తమ ఎత్తుగడను మార్చుకున్నారు. ఎట్లాగైనా ఆస్తి పూర్తిగా తమకు దక్కేదే గదా అన్న ఊహ వాళ్ళలో మొక్కై మానై పెరగసాగింది. అడవి జంతువులు తిండి కోసం పోరాటానికి దిగినప్పుడు కొన్ని చావగా, కొన్ని పారిపోగా ఆఖరుకొక బలమైన జంతువు మాత్రం మిగిలిపోతుంది గదా! అట్లా దగ్గరి బంధువుల్లో ఒక్కడు మాత్రం చివరిదాకా నెగ్గుకొచ్చాడు. పాపాల భైరవుడు కదా, పాపారావే ననుకుందాం. పాపారావు నికార్సయిన కార్యవాది. భర్త ద్వారా బిడ్డల్ని పొందడానికి వీల్లేకపోతే మార్గాంతరం ఉందని అతడికి తెలుసు. ప్రాచీనులు దానికి పెట్టిన పేరు దేవరన్యాయం. ఇతరుల ద్వారా పొందడమన్నమాట. అలాంటి దారుణం జరిగిపోకుండా, శీలపరిరక్షణ కావించడం కోసం పాపారావు మీరాబాయి చుట్టూ కత్తుల బోనులాంటి కాపలా వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేశాడు. ఆ బందిఖానాలో ఆమెది పంజరంలో రామచిలుక బతుకైపోయింది. మిద్దపైన మండపంలో వేలాడే పంజరం. అందులో నుంచి విశాలాకాశం కనిపిస్తుంది. పచ్చటి కొండ కోనలు కనిపిస్తాయి. ఉరకలు వేస్తూ సాగిపోయే నదీప్రవాహం కనిపిస్తుంది. ఎండ, వెన్నెల, నక్షత్రాలు అన్నీ కనిపిస్తాయి. అయితే, ఆకాశంలోని నీలిమ తనదిగాదు. ప్రకృతిలోని పచ్చదనం తనదిగాదు. నదీప్రవాహంలోని చైతన్యం తనది గాదు. కమ్మ తెమ్మెరల సౌరభం తనది గాదు. పువ్వుల మిసిమి తనదిగాదు. తానన్నింటినీ చూడగలదంతే! ఏవీ తనవి గావు. ఏ సంఘటన జరిగినా సాక్షీమాత్రుడుగా చూస్తూ ఊరకుండిపోగల నిష్క్రియాపరుడైన భర్త. తనకు పెళ్ళయిన కొత్తలోనే తలిదండ్రులు కూడబలుక్కున్నట్టుగా కన్ను మూయడం వల్ల గత చరిత్రలో భాగమైపోయిన పుట్టిల్లు. పైకి హితుల్లా కనిపిస్తూ, ఆంతరంగికంగా తన చుట్టూ ముళ్ళకంచెలు వేస్తున్న రాబందుల్లాంటి బంధువులు. ఇలాంటి కూపంలో పడిపోయి ఆమె తన నిట్టూర్పులు తానే వినేది. తన కన్నీళ్ళు తానే తాగేది. తన నిద్ర లేని రాత్రుల్లో జాగరణ సల్పుతూ కుమిలిపోయేది. ఓదార్పు లేదు. సానుభూతి లేదు. ఆశాకిరణం ప్రసరించని అంధకారం. గడ్డిపోచ మొలవని ఎడారి. ఏం నాయనా కామేశం వింటున్నావా?''

''బిడ్డ ఆణిముత్యం. మణిదీపం. పెద్ద భవనాల్లో ఉండదగింది. కానీ, సూర్యచంద్రులు తొంగి చూచే పాత పెంకుటింట్లో పుట్టింది. మంచి తిండికి, మంచి బట్టకు కరవైన దరిద్ర దేవత ఒడిలో పెరిగింది.''

కొద్ది క్షణాలకుగానీ నేను తెప్పరిల్లుకోలేకపోయాను. ''వింటున్నానండీ! వచ్చని పందిరి మండిపోయే దృశ్యంలా జీవితం నన్ను భయపెడుతోంది. గుండెలపైన పెద్ద బండ ఏదో దిగబడిపోయినట్టుంది. చెప్పండి సార్'' అన్నాను.

''వస్తోంది గదా! మలుపొస్తోంది. అలా ఇరవైయేళ్ళు గడచిపోయిన తర్వాత ఆమె హఠాత్తుగా తన యావజ్జీవిత శిక్షపైన తిరగబడింది. ఎలాగంటావా? మంచినీళ్ళు తెచ్చిపోసే మనిషి ఒకడుండేవాడు, రాయప్ప అని. వాడితో లేచిపోయింది.''

హబ్బ, ఎలాగైతేనేం కథకు కాళ్ళొచ్చేశాయి. ఎన్ని ఎదురుదెబ్బలు తిన్నా సరే, మనిషి కత ఆగిపోగూడదనే శ్రోత కోరుకుంటాడు. ఊపిరి పీల్చుకున్నాను.

''భౌతిక జీవితంలోని సుఖాలకు, కష్టాలకూ గూడా ఉన్న పారమేమిటో రాయప్ప ఆమెకు చూపించగలిగాడు. ఊళ్ళు తిప్పాడు. లోకం చూపించాడు. ఉద్ధరించేటట్టుగానే కనిపించాడు. ఆ స్థాయి మనుషులకుండే వ్యసనాలన్నీ అతనికీ ఉండేవి. పూటుగా తాగేవాడు. పులిజూదం ఆడేవాడు. మట్కా నేర్చుకున్నాడు. అందుకని, ఇందుకని ఒక్కొక్క నగే లాగేశాడు. చేతిలో డబ్బున్నంతవరకూ జల్సాల్లో ముంచి తేల్చాడు. కూర్చుని తింటే కొండ మాత్రం నిలుస్తుందా? అయిదారేళ్ళకల్లా ఆమె నిరలంకారంగా, వట్టి శరీర మాత్రురాలుగా నిల్చిపోయింది. ఇల్లు గడవడం కష్టమైపోయింది. ఉన్న ఇంటికి అద్దె చెల్లించడం దుస్తరమైపోయింది. కాపురాన్ని తడికల పాకలోకైనా, సత్రపు వసారాల్లోకైనా మార్చడానికి అతడికేమీ ఇబ్బంది ఉండేదిగాదు. కూలీ నాలీ చేసిన డబ్బుల్లో ఎక్కువ భాగం అతడి సొంత ఖర్చులకే దఖలైపోగా, మిగిలే చిల్లరనుబట్టి మాత్రమే పొయిలో పొగ లేచేది. తినే తిండికి, కట్టే బట్టకు, తలదాచుకునే ఆశ్రయానికి నిప్పచ్చరమేర్పడడమంటే ఏమిటో ఆమెకు తెలిసొచ్చింది. 'జమీందారు పెళ్ళామంటమ్మా! ఒళ్ళు బలిసి వీడితో లేచిపోయి వచ్చింది' అని అమ్మలక్కలు చెవులు కొరుక్కునేవారు. మీరాబాయి ఆ సమాజంలో ఇమడలేకపోయింది. ఆమె నిస్సహాయ స్థితిని గమనించిన మగరాయళ్ళు కొందరు చొరవతో ఆమె పైన చనువు తీసుకోబోయారు. రాయప్ప వాళ్ళతో పేచీకి దిగి, పొట్టేలులా బరిలోకి దూకేవాడు. చితకకొట్టడానికైనా, చావుదెబ్బలు తినడానికైనా వెనుకాడేవాడు కాదు. ఈ వ్యవహారాల్లో రెండు మూడుసార్లు జైలుకు కూడా వెళ్ళొచ్చాడు. అతడు లేని రోజుల్లో ఆమె బతుకు మరీ కనాకష్టమైపోయేది. ఒకరింట్లో పాచి పని చేసి, ఇంకొకరింట్లో పశువుల కొట్టాలూడ్చి, చేలల్లో వేరుసెనగకాయలు ఒలిచి– ఆ విధంగా పొట్ట పోసుకోవలసివచ్చేది. ఎవరితోనూ మాట్లాడేదిగాదు. దేనితోనూ జోక్యం పెట్టుకునేది గాదు. ఎవరైనా పనికి పిలిస్తే వెళ్ళేది. లేకుంటే మంచినీళ్ళు తాగి పస్తు పడుకునేది. 'నరవాసన, నరవాసన' అంటూ రెచ్చిపోయే రక్కసుడిలా రాయప్ప జైల్లో నుంచి ఆవురావురుమంటూ బయటికొచ్చేవాడు. ఈలోగా మీరాబాయి ఏదో సంపాదించి ముల్లెగట్టి ఉంటుందని భావించి, తినడానికి తాగడానికి డబ్బులడిగేవాడు. ఆమె ఉన్నంతవరకు ఇచ్చేసేది. లేకపోతే ఏం చేస్తుంది? లేదంటే రాయప్ప నమ్మేవాడు గాదు. చేయి చేసుకోవడం గూడా మొదలెట్టాడు. గుద్దులు, తన్నులు ఒంట్లో సత్తువ ఉన్నంతకాలం భరించింది. జవసత్త్వాలుడిగి పోయిన తర్వాత నోరు చేసుకోకుండా ఉండలేకపోయింది. 'కీ' ఇచ్చి వదిలి పెట్టినట్టుగా ఆ నోరు నిరంతరంగా శబ్దించే యంత్రమైపోయింది. తనను తాను తిట్టుకుంటోందా? తననీ గతికి తెచ్చినవాళ్ళని తిడుతోందా? తనను హీనంగా చూచే లోకుల్ని తిడుతోందా? మహానుభావుడు, అన్నింటికీ మూలకారణంగా చెప్పబడే ఆ పరమేశ్వరుణ్ణే తిడుతోందా? తెలిసేది గాదు. ఎవరైనా అడిగితే 'నిన్ను కాదులే' అనేది. అలాంటి దుర్దినాల్లోనే ఒకసారి పీకలదాకా తాగి వస్తూ రాయప్ప రెండు నిలువుల గోతిలో పడిపోయాడు. రాళ్ళు తగిలి కాళ్ళు విరిగాయి. మంచాన పడి ఆరు నెలలపాటు అఘోరించి, మీరాబాయికి నరకం చూపించి తనపాటుకు తాను నిష్క్రమించాడు. రాయప్ప పోయేటప్పటికి వికలమైపోయిన మనసుతో, శిథిలమైపోయిన శరీరంతో మీరాబాయి జీవచ్ఛవంలా మిగిలింది. అరవై సమీపిస్తున్న వయసుతో ఆమె వృద్ధాప్య ద్వారం దగ్గర నిలబడి ఉంది.''

నిండా మునిగినవారికి చలేముంటుంది? ఆకలి, ఒంటరితనం, నిస్సహాయత, వంచన, పీడన, తాడన, కర్కశత్వం, హృదయరాహిత్యం - ఇలా ఆమె ఎన్నెన్నో అనుభవాలను చవిచూచింది. ఇకమీదట ఆమెను చెనకగలిగే కొత్త బాధలేముంటాయి? ఇంకా నయం! చప్పిడి కూరలతోనైనా ఆశ్రమంలో భోజనం పడేస్తున్నారు గదా!

ప్రవాహానికి ఒక పెద్ద బండరాయి ఎదురైనట్టుగా, బుర్రలో ఒక ప్రశ్న తటాలున పొడసూపింది. అన్నట్టీమె ఓల్డ్ ఏజ్ హోంకెలా చేరుకోగలిగి

ఉంటుంది? ప్రశ్నార్థకంగా నత్యారావు గారి వైపు చూచాను.

"అయ్యో కామేశం! చాలా సేవట్నుంచి మనం ఒక ముఖ్య మైన పాత్రను విస్మరించేశాం. ఎవర్ని గురించో చెప్పగలవా?"

"ఏమండీ, మోహనరంగం గారిని గురించేనా మీరు చెప్పడం?"

"మోహనరంగానికి ముఖ్య పాత్రగా పరిగణన ఎక్కడిది? అయితే, ఎంతటి జడుడైనా అవసానదశలో అతడికీ కాస్తా చావు తెలివొచ్చేసింది. తన ఆస్తిలో పెద్ద వాటా మీరాబాయమ్మకు దక్కాల్సిందేనని హఠం చేశాడు. కానీ, ఈ నదాశయాన్ని కొనసాగ నిచ్చేవాడేనా పాపారావు! 'ఛీ ఛీ, నీకు బుద్ధుందా? లేచిపోయినదానికి ఆస్తి కట్టబెడతావా? వంశగౌరవం మంట గలిపింది గదా! కలలోనైనా ఆ మనిషి పేరు తలపెట్టొచ్చునా' అని దులిపి పారేశాడు. ఆరోగ్యం బాగున్న రోజుల్లోనే పాపారావు మాటకు మారాడలేకపోయేవాడు. కాటికి కాళ్ళు చాచుకున్న స్థితిలో మోహనరంగం ఏం చేయగలడు?

ఒక తల్లి కన్న బిడ్డకు తన వల్ల కలిగిన తీరని నష్టాన్ని తలచుకుని పశ్చాత్తాపంతో దహించుకుపోతూ, గ్రుక్కిళ్ళు మింగి మింగి, కన్నీళ్ళు కార్చి కార్చి, కోమాలోకి జారిపోతున్న స్థితిలో పాపారావు చూపెట్టిన కాగితాల పైన నంతకంపెట్టి, మనోవ్యాధితోనే నవసి నవసి ఇహలోకయాత్ర చాలించేశాడు. తన ఆక్రమణలోకి వచ్చిన రాజ్యాన్ని నిశ్చింతగా, నిరాఘాటంగా తానేలుకుంటూ ఉండగా, వేగుల వాడెవడో ఓ వార్త తీసుకొచ్చి పాపారావు చెవిలో వేశాడు. రాయప్ప గూడా చనిపోయాడనీ, ఆ ఊరు ఈ ఊరు తిరుగుతూ, ఆ ఇంటా ఈ ఇంటా అడుక్కుతింటూ మీరాబాయమ్మ తన దిక్కులేని చావు తాను చస్తోందనీ అతడికి తెలిసొచ్చింది. ఆమెకు వాటిల్లిన దుర్దశకు అతడు దురపిల్లిపోయాడని చెప్పలేముగానీ, కొత్త అనుమానం ఒకటి అతన్ని వెంటాడడం మొదలుపెట్టింది. లేచిపోయిన భార్యకు భర్త ఆస్తిపైన హక్కుంటుందా, ఉండదా అన్న నందేహం పెనుభూతంలా అతడిని వెంటాడ సాగింది. 'లేచి పోయింది నరే. కానీ, విడాకులు పుచ్చుకోలేదు గదా! భర్త ఆస్తిపైన హక్కులేక ఎక్కడికి పోతుంది' అని కోర్టు పక్షులు కొందరు తేల్చి చెప్పేశారు. ఈ కిటుకు తెలిసిన ఆసామి ఎవడైనా మునలిదానికి ఆనరాగా నిలబడి, కేనుతో కోర్టు కెక్కితే తన గతేం కావాలన్న నంశయం అతణ్ణి ప్రాణనంకటంలా పట్టి పీడించసాగింది. కార్య సాధకుడికి తెలియని ఉపాయాలా? ఊళ్ళు తిరిగి, వాకబు చేసి మీరాబాయమ్మ ఉనికిని కనిపెట్టేశాడు. మొనలి కన్నీరు కార్చాడు. ఆమెకు జరిగిన అన్యాయానికంతా మోహనరంగమే కారకుడన్నాడు. ఆ స్థితిలో ఆమెను చూస్తుంటే తన గుండె లవిసిపోతున్నాయన్నాడు. శేష జీవితంలో ఆమె కేలోటూ రాకుండా చూచుకోవడం తన విద్యుక్తధర్మమన్నాడు. తీసుకెళ్ళి వృద్ధాశ్రమంలో చేర్పించాడు....."

"ఏమండీ! అనలింతకూ పాపారావంటే..." అంటూ నేను నివ్వెరపడిపోయాను.

అడ్డు తగిలారు నత్యారావుగారు - "డాక్టర్ జెకిల్ అండ్ మిస్టర్ హైడ్ చదవలేదా? పాపారావంటే మిస్టర్ హైడే! డాక్టర్ జెకిల్ అంటే ఇదిగో .." నా వ్రాతప్రతిని ముందుకు తోస్తూ అన్నారాయన. "ఈయనగారే!"

నా అజ్ఞానమే నన్ను అవహేళన చేయ సాగడంతో నా చూపులు కిందకి వాలిపోయాయి. నత్యారావుగారి వైపు సూటిగా చూడలేకపోయాను. ఆయన మాటలు నమ్మెట వేటుల్లా కణతలకు సోకుతున్నాయి.

"ఇచ్చిన వివరణ చాలదేమో! మరికొంచెం వివరిస్తాను. పెన్నగట్టునగల అయిదెకరాల నుక్షేత్రంతోబాటు, స్టోనుహావును పేటలో గల ఇల్లు గూడా తనకు దక్కుతుందని గాకపోతే రాజభూషణం ముకుందరామయ్యగారి కుమార్తెను పెళ్ళాడేవాడేనా? విరాళాల కోనం వచ్చిన వారి పుస్తకంలో నాలుగంకెల నంఖ్య వేసి, ఒక వంద రూపాయల నోటు చేతబెట్టి, తాను వెయ్యి రూపాయలిచ్చినట్టు చూస్తే సాటివాళ్ళు అయిదు వందలైనా ఇవ్వక పోరని భరోసా ఇచ్చి వంచగల లౌక్యం మాత్రం అందరికీ ఉంటుందా? ఇకపోతే పత్రికలో నీకు ఉద్యోగం ఇప్పించిన దాఖలా ఒకటుండిపోయింది గదా! ఇప్పించినందుకు నువ్వు చేసిందేమైనా తక్కువా? వాళ్ళ ఇంట్లో పిల్లి నమర్తాడినా ఆ వార్తను పత్రిక కెక్కించావు గదయ్యా! తేరకొచ్చి పడిపోయిన ఆస్తిని పంచిపెట్టి, కొడుకులకు సామంతరాజు హోదా ఇచ్చేశారు గదా. కానీ ఏదీ, నువ్విచ్చిన ప్రచారం వాళ్ళివ్వ గలిగారా? ఈ పుస్తకం ఒక్కటే వెయ్యిరెట్ల ప్రత్యుపకారం కాదటయ్యా! ఏమైనా అదృష్టమంటే రాజభూషణం గారిదే! అతణ్ణి గురించి రాయడానికి నీబోటి వాళ్ళెందరైనా ఉంటారు. అయితే, మీరాబాయిని గురించి రాసే అవకాశాన్నయినా మీరు నా బోటి వాళ్ళకు దక్కనివ్వాలన్నది నా కోరిక. ఆమె జీవిత చరిత్ర ద్వారా దురదృష్టవంతుల దుఃఖగాథలకు నంబంధించిన ఒక నిరంతర నత్యాన్ని ఎలుగెత్తి చెప్పుకోవాలని ఉంది. ఏమిటంటావా? ఒకరి అమావాస్యే గద నాయనా ఇంకొకరి పున్నమి! ఒకరి శిశిరమే గద బాబూ ఇంకొకరికి వనంతం! ఒకరి నమాధి పైనే గదటయ్యా ఇంకొకరి అద్దాల మేడ! ఇదే గదా లోక రీతి! ఏమంటావు?"

ఏమనగలను? తలవంచుకుని కూర్చున్నాను. తలనొప్పి, తలవంపులూ రెండూ ఒకటిగా చేరి నన్ను తల పైకెత్తనివ్వకుండా చేశాయి. ■

> "శీల పరిరక్షణ కాపించడం కోసం పాపారావు మీరాబాయి చుట్టూ కత్తుల బోను లాంటి కాపలా వ్యవస్థను ఏర్పాటుచేశాడు. ఆ బందిఖానాలో ఆమెది పంజరంలో రామచిలుక బతుకైపోయింది."